

TILSHUNOSLIKDA INTONATSIYANING O'RNI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8019196>

Boltaeva Zilola Jumakulovna

Ingliz filologiyasi va tarjumashunoslik fakulteti

Ingliz filologiyasi kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya.

Ushbu maqola tilshunoslikda intonatsiyaning o'rni haqidagi asosli fikrlar va ilmiy ma'lumotlar yoritib berilgan.

Kalit so'zlar.

Tilshunoslikda intonatsiya, konturlar va sathlarning yagona tizimi, deklaratsion jummlalar, intonatsiyaning transkripsiyasi.

Tilshunoslikda intonatsiya so'zlarni sememalar (ohang deb ataladigan tushuncha) sifatida ajratish uchun emas, aksincha, ma'ruzachining munosabati va hissiyotlarini ko'rsatish, farqni ko'rsatuvchi boshqa funktsiyalar qatori uchun ishlatilganda nutqning balandligi o'zgaradi. bayonotlar va savollar o'rtasida va har xil turdagi savollar orasida, e'tiborni nutqning muhim elementlariga qaratib, shuningdek, o'zaro suhbatni tartibga solishga yordam beradi. (Tone atamasi ba'zi ingliz yozuvchilari tomonidan intonatsiyani tavsiflashda ishlatiladi, ammo intonatsiya birligida yadro yoki tonik hesada joylashgan balandlik harakatiga ishora qilish uchun.)

Intonatsiya, avvalambor, balandlik o'zgarishi masalasi bo'lsa-da, intonatsiyaga tegishli bo'lgan funktsiyalar, masalan, munosabat va hissiyotlarni ifodalash yoki grammatik tuzilish jihatlarini ta'kidlash deyarli har doim boshqa prosodik xususiyatlarning o'zgaruvchanligini o'z ichiga oladi. Deyvid Kristal, masalan, "intonatsiya bu konturlar va sathlarning yagona tizimi emas, balki turli xil prosodik tizimlar xususiyatlarining o'zaro ta'sirining mahsuli ohang, balandlik diapazoni, balandlik, ritmiklik va temp. Har qanday tilning o'ziga xos intonatsiyasi yoki nutq ohanglari mavjud. Intonatsiya sizga eshitadigan tilni qo'shiqning ohangiga o'xshab tanib olishga yordam beradi, eshitgan qo'shig'ingizni tanib olishga yordam beradi. Agar siz qo'shiqning ohangini o'zgartirsangiz, tinglayotganingiz uchun siz aytayotgan qo'shiqni tanib olish va tushunish qiyin bo'ladi. Xuddi shu narsa intonatsiyaga nisbatan ham to'g'ri keladi: agar siz ingliz tilida rus tilidagi intonatsiya bilan gaplashsangiz, tinglovchingiz siz aytayotgan narsani tushunishda

muammoga duch keladi, intonatsiya atamasi so'zlarda va ularning tovushlaridan mustaqil ravishda nutqda ma'lumot yetkazish vositasini anglatadi. Intonatsiyaning markaziy qismi balandlikni modulyatsiya qilishdir va intonatsiya ko'pincha aytilgan so'z balandligi balandligi sifatida qabul qilinadi, ammo nutqda balandlikni naqshlash vaqti va balandligi, ba'zida ovoz sifati bilan chambarchas bog'liqdir. Biz pitchni boshqa o'lchamlardan ajratib ko'rib chiqa olmaymiz. Intonatsiya va stressning o'zaro ta'siri aytilgan so'zlarni tavsiflovchi nisbiy ustunlik namunalari ko'plab tillarda, shu jumladan ingliz tiliga ayniqsa yaqin.

Intonatsiya turli xil har xil ma'lumotlarni olib yurish uchun ishlatiladi. Bu grammatik tuzilishga signal beradi, garchi birma-bir emas; to'liq intonatsiya sxemasining oxiri odatda gap yoki gap kabi grammatik tuzilish oxiriga to'g'ri kelsa ham, juda katta grammatik chegaralarda ham intonatsion belgilar bo'lmasligi mumkin, ayniqsa nutq tez bo'lsa. Intonatsiya so'zlarning axboriy tuzilishini aks ettirishi va ahamiyatligini ko'rsatishi mumkin. Intonatsiya ma'ruzachi tomonidan do'stona, jo'shqin yoki dushmanlik kabi munosabatni etkazish uchun ishlatilishi mumkin; va tinglovchilar ovozda intonatsiya bilan bog'liq bo'lgan hodisalardan foydalanib, ma'ruzachining holati, shu jumladan hayajon, tushkunlik va charchoq haqida xulosa qilishlari mumkin. Intonatsiya, masalan, suhbatdagi burilishni tartibga solishda ham yordam berishi mumkin, chunki ma'ruzachilar o'zlarining so'zlarini aytganlarini yoki aksincha, ular to'liq oqimga ega ekanliklarini va ularni to'xtatishni istamasliklarini ko'rsatadigan intonatsion mexanizmlardan foydalanishlari mumkin. . Intonatsiya - bu tillar tomonidan jalb qilingan yagona lingvistik vosita emas; so'zlarni farqlash uchun ko'plab tillarda balandlikdan foydalaniladi. Tayland, Xausa (Nigeriya) va Mikstek (Meksika) singari xilma-xil tillarda so'zlar nafaqat unli va undosh tovushlar, balki har bir bo'g'indagi baland ovoz balandligi yoki balandligi cheklangan to'plamlaridan biri yordamida farqlanadi. . Bunday tillar ohang tillari deb ataladi. Shved va yapon kabi bir qator boshqa tillar so'zlarni farqlash uchun balandlikdan ancha cheklangan holda foydalanadi. Ushbu tillarni leksik aksentli tillar deb atash mumkin. Barcha ohangli tillar va leksik aksent tillari ham intonatsiyaga ega, ammo umuman olganda til so'zlarni farqlash uchun balandlikdan qanchalik ko'p foydalansa, shuncha intonatsiya tizimini ishlab chiqishi kerak emas. ingliz tili esa ohang tili yoki leksik aksent tili emas va odatda nisbatan murakkab intonatsiyaga ega ekanligi to'g'risida kelishib olingan. Tilshunoslikda intonatsiya so'zlarni sememalar (ohang deb ataladigan tushuncha) sifatida ajratish uchun emas, aksincha, ma'ruzachining munosabati va hissiyotlarini ko'rsatish, farqni ko'rsatuvchi boshqa funktsiyalar qatori uchun ishlatilganda nutqning balandligi o'zgaradi. bayonotlar va savollar

o'rtasida va har xil turdagi savollar orasida, e'tiborni nutqning muhim elementlariga qaratib, shuningdek, o'zaro suhbatni tartibga solishga yordam beradi. Intonatsiya, avvalambor, balandlik o'zgarishi masalasi bo'lsa-da, intonatsiyaga tegishli bo'lgan funktsiyalar, masalan, munosabat va hissiyotlarni ifodalash yoki grammatik tuzilish jihatlarini ta'kidlash deyarli har doim boshqa prosodik xususiyatlarning o'zgaruvchanligini o'z ichiga oladi. Intonatsiya ko'pincha kundalik tilda nutq ohanglari yoki jumla ohanglari, balandlik o'zgarishi va modulyatsiyalarga yo'naltirilgan atamalar deb nomlanadi. "Bunda bog'langan nutqda ovoqimiz balandligida sodir bo'ladigan o'zgarishlar, ya'ni ishlatilgan nutq tili deyiladi. uzluksiz, bog'langan ketma-ketlik. Uning roli bizning fikrlarimizni, munosabatimiz va hissiyotlarimizni yetkazishda, shuningdek suhbatdoshlarimizning fikrlari, hissiyotlari va qarashlarini talqin qilishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bizga ma'ruzachining munosabati haqida - uning qiziqishi, zerikishi, g'azablanishi va h.k. haqida ma'lumot berish bilan birga, intonatsiya bizga etkazilgan xabarning ma'nosini tushunishga yordam beradi.

Devid Kristal "intonatsiya - bu konturlar va sathlarning yagona tizimi emas, balki turli xil prosodik tizimlar xususiyatlarining o'zaro ta'sirining mahsuli - ohang, balandlik diapazoni, balandlik, ritmiklik va tempdir".

Ingliz intonatsiyasining tavsifi AQSh va Britaniyada turli yo'nalishlarda rivojlangan.

Ingliz tili intonatsiyasining inglizcha ta'riflari XVI asrga borib taqaladi. 20-asrning boshlarida ingliz va frantsuz intonatsiyasini tavsiflashda dominant yondashuv intonatsiya birliklari bilan bog'liq bo'lgan oz sonli "ohang" larga asoslangan edi: odatda tavsifda, Tune 1 pasaymoqda, so'nggi kuz bilan, Tune 2 esa so'nggi ko'tarilishga ega. H. E. Palmer kabi fonetiklar bunday birliklarning intonatsiyasini kichikroq tarkibiy qismlarga ajratdilar, ularning eng muhimi yadro bo'lib, u intonatsiya birligining asosiy urg'u hesesine to'g'ri keladi, odatda intonatsiya birligining so'nggi leksik so'zida. Har bir yadro ohanglaridan birini, odatda qulash, ko'tarilish, tushish-ko'tarilish, ko'tarilish-tushish va boshqalarni o'z ichiga oladi. Yadro oldida yadro oldidagi stressli hesalarni o'z ichiga olgan bosh va ohang birligi ichida yadrodan keyin bo'g'inlardan iborat quyruq bo'lishi mumkin.

Boshdan oldin (agar mavjud bo'lsa) yoki yadrodan oldin stressiz hesalar boshni tashkil qiladi. Ushbu yondashuv Hallidey va O'Konnor va Arnold tomonidan yanada rivojlantirildi, garchi ular terminologiyada juda xilma-xil edi. Ushbu "standart inglizcha" intonatsiyani hozirgi shaklida davolash Uells va soddalashtirilgan versiyada Roach tomonidan batafsil tushuntirilgan. Xeldeydi intonatsiyaning funktsiyalarini uchta asosiy o'zgaruvchidagi tanlovga qarab ko'rdi:

Tonallik (nutqni intonatsiyaga bo'lish, birliklar), Toniklik (tonik hese yoki yadroning joylashishi) va Tone (yadro ohangini tanlash); ushbu atamalar (ba'zan "uchta T" deb ham yuritiladi) yaqinda ishlatilgan.

Kristal tomonidan olib borilgan tadqiqotlar intonatsiya haqida umumlashtirilishning sahii, yozuvsiz nutqqa asoslanganligi va odatda intonatsiyaga taalluqli bo'lgan kommunikativ funktsiyalardagi temp, balandlik diapazoni, balandlik va ritmiklik kabi prosodik xususiyatlarning rollari muhimligini ta'kidladi.

Bunday yondashuvlarda intonatsiyaning transkripsiyasi odatda matn qatoriga qo'shiladi. Odatiy misol: iz 7sky | ga nazar tashladik va "bulutlarni" ko'rdi.

Ushbu misolda | belgisi intonatsiya birliklari orasidagi bo'linishni bildiradi.

Britaniyalik intonatsiyani o'rganishdagi ta'sirchan rivojlanish, birinchi bo'lib Devid Braziliya tomonidan ilgari surilgan Diskurs tahlilining bir bo'lagi bo'lgan "Discourse Intonation" bo'ldi.

Ushbu yondashuv intonatsiyaning kommunikativ va informatsion qo'llanilishiga katta ahamiyat beradi, uning yordamida yangi ma'lumotlarni taqdim etish bilan eski, umumiy ma'lumotlarga murojaat qilishni ajratish uchun foydalaniladi, shuningdek, suhbat ishtirokchilarining nisbiy holati to'g'risida signal beriladi (masalan, o'qituvchi-o'quvchi, yoki shifokor-bemor) va suhbatni navbat bilan boshqarishni tartibga solishda yordam beradi. Ushbu yondashuvda intonatsiyaning ta'rifi Xollidiga juda qarzdor. Intonatsiya faqat balandlikdagi harakat va "kalit" nuqtai nazaridan tahlil qilinadi va odatda suhbatning o'zaro ta'sirida rol o'ynaydi degan boshqa prosodik xususiyatlarga ozgina ishora qiladi. 1940-yillardan 1990-yillarga qadar Amerika ingliz tilida ishlatilgan dominant ramka baland fonemalar yoki tonemalar. Trager va Smitning ishlarida balandlikning to'rtta qarama-qarshi darajasi mavjud: past, o'rta, yuqori va juda yuqori. (Afsuski, xuddi shu mavzudagi Kennet Paykning muhim ishi yuqori va past darajadagi to'rtta balandlik darajasiga qarama-qarshi tarzda belgilangan edi).

Oxirgi shaklda Trager va Smit tizimi juda murakkab edi, har bir baland fonemada to'rtta baland allofon (yoki aloton) mavjud; Shuningdek, intonatsiya bandini tugatish uchun Terminal konturi va to'rtta stress fonemasi mavjud edi, ushbu rasmiyatchilikdan foydalangan holda ba'zi bir umumlashmalar quyida keltirilgan. Amerikalik tilshunos Duayt Bolinger intonatsiyani o'rganishda pitch konturlari individual balandlik darajalariga qaraganda muhimroq edi, degan uzoq kampaniyani olib bordi.

Oddiy suhbat odatda o'rta yoki yuqori balandlikda bo'ladi; past balandlik ha - yo'q savollardan tashqari, baland ovoz balandligi esa - yo'q savollardan so'ng

paydo bo'ladi. Juda baland ovoz kuchli hissiyot yoki ta'kidlash uchun mo'ljallangan, balandlik munosabatni ko'rsatishi mumkin: masalan, alohida-alohida aytilgan zo'rlik zaif hissiyotlarni (balandlik boshlanib, past darajaga tushganda), g'ayratni (balandlik juda baland va past tugagan holda) yoki kinoya (boshlanishi baland va past bo'lgan holda).

Deklaratsion jumlarlar 2-3-1 balandlikdagi naqshni ko'rsatadi. Agar oxirgi bo'g'in sezilarli bo'lsa, balandlikning pasayishi siljishdir. Masalan, Bu kulgili, bu 2-pog'onada, va o'yin-kulgi 3-darajadan boshlanadi va 1-darajaga siljiydi. Ammo agar oxirgi taniqli bo'g'in gapning oxirgi bo'g'ini bo'lmasa, pitch tushishi qadam.

Masalan, That-da umidsizlik bo'lishi mumkin, That can have pitch 2, frus- 3-daraja, va -tratingning ikkala bo'g'ini ham pitch 1. Wh-savollari xuddi shu tarzda ishlaydi, Who (2) will (2) yordam (3-1)? va kim (2) (3) buni (1) qilgan ?.

Ammo agar biror narsa aytilmagan bo'lsa, 1-chi daraja o'rniga 2-chi pog'ona tushadi. Shunday qilib Jonning (2) kasalida (3\2) ..., ma'ruzachining kelishini ko'rsatadigan bo'lsa, Jonning pitch 2-si kasal bo'lib boshlanadi. 3 qadam va faqat 2 balandlikka tushadi.

Ha - yo'q (2\3) intonatsiya sxemasi bilan savollar odatda sub'ekt-fe'l inversiyasiga ega, chunki Have (2) siz (2) (2) a (2) daqiqa (3, 3) oldingizmi? (Bu erda 2\4 kontur ko'proq his-tuyg'ularni namoyon qilar edi, 1 show2 kontur esa noaniqlikni ko'rsatar edi.) Yana bir misol Has (2) (2) tekislik (3) chap (3) allaqachon (3, 3, 3) ?, qaysi ta'kidlash kerak bo'lgan so'zga qarab, Has (2) (2) tekislik (2) chap (3) allaqachon (3, 3, 3) bo'lgani kabi ko'tarilish joyini harakatga keltirishi mumkinmi? yoki (2) (2) tekislik (2) chap (2) allaqachon (2, 3, 3) bormi? Masalan, oxirgi savol, shuningdek, fe'lning inversiyasiz, lekin bir xil balandlikdagi kontur bilan tuzilishi mumkin: (2) tekislik (2) (2) chap (2) allaqachon (2, 3, 3)?

Deklarativ bayonotning oxirida deklarativ niyat bilan belgilanadigan savollar ko'tarilgan konturga emas, balki \ konturga qarab amalga oshiriladi, chunki ular aslida "ha" emas, chunki biz (2) da (2) tashrif buyurishimiz kerak (3, 1) unga (1), (3, 1) biz (1) kerak emasmi? Tabiatda so'roq qilinadigan noaniqlikni ko'rsatadigan savollar odatiy ravishda 2\3 konturga ega, chunki biz (2) tashrif buyurishimiz kerak (3, 1) unga (1), (3, 3) bo'lmasligimiz kerak. (3)?

Savollar ingliz tilida yozishda yoki "yoki" yoki "ha" - "yo'q" degan savollarga nisbatan noaniq bo'lishi mumkin. Ammo nutqdagi intonatsiya noaniqlikni yo'q qiladi. Masalan, (2) sizga (2) sharbat (3) yoki (2) soda (3, 1) yoqadimi? sharbat va sodani alohida-alohida va teng ravishda ta'kidlaydi va ohangning pasayishi bilan tugaydi va shu bilan bu "ha-yo'q" savol emas, aksincha siz qaysi savolga ekvivalent bo'lgan tanlov savolini berasiz: sharbatmi yoki sodami? Aksincha, (2) sizga (2)

sharbat (3) yoki (3) soda (3, 3) yoqadimi? ha - intonatsiyaga ega emas va shu bilan siz ichadigan narsani (masalan, sharbat yoki soda) xohlaysizmi?

Shunday qilib, ikkita asosiy jumla balandligi konturi ko'tarilib, ko'tarilmoqda. Shu bilan birga, jumla ichidagi boshqa ko'tarilishlar va tushishlar ba'zi so'zlarning ta'kidlangan hecelerine ustunlik joylashtirish natijasida yuzaga keladi.

So'nggi pasayishi bo'lgan deklarativlar yoki wh-savollar uchun pasayish, so'nggi ta'kidlangan hecadan keyin bo'g'inga pastga tushish yoki agar u ta'kidlangan bo'lsa, oxirgi hecaning o'zida pastga siljish sifatida joylashgan. Ha - yo'q savollari bo'yicha so'nggi ko'tarilish balandligi uchun ko'tarilish har doim oxirgi ta'kidlangan bo'g'inga yuqoriga qadam sifatida sodir bo'ladi va yuqori (3) balandlik jumlaning qolgan qismida saqlanib qoladi.

Intonatsiyani tahlil qilishning so'nggi yondashuvi Janet Pyerxembertning tadqiqotlari natijasida o'sdi va ToBI nomi bilan keng tanilgan tizimga aylandi ("Ohanglar va tanaffus ko'rsatkichlari" qisqartirilgan). Yondashuv ba'zan autogsegmental deb ataladi. Ushbu tizimning eng muhim nuqtalari quyidagilar:

Faqat baland tovushlar bilan bog'liq bo'lgan ikkita ohang tan olinadi, ular H (baland) va L (past); boshqa barcha tonal konturlar H, L va ba'zi boshqa modifikatsiya qiluvchi elementlarning kombinatsiyalaridan iborat.

Fonologik tizimda yuqorida aytib o'tilgan ikkita ohangdan tashqari, prozodik elementlar orasidagi chegaralarni belgilash uchun ishlatiladigan "buzilish indeksleri" ham mavjud. Tanaffuslar turli darajalarda bo'lishi mumkin.

Ohanglar ta'kidlangan hecelerle bog'langan: yulduzcha ta'kidlangan hece bilan uyg'un bo'lishi kerak bo'lgan ohangni ko'rsatish uchun ishlatiladi.

Bundan tashqari, oraliq iboraning oxiridagi balandlikni bildiradigan frazemali urg'ular mavjud (masalan, H- va L-) va to'liq ibora chegaralarida chegara ohanglari (masalan, H% va L%).

To'liq ToBI transkripsiyasi nafaqat yuqoridagi fonologik elementlarni, balki transkripsiyaga asos bo'lgan akustik signalni ham o'z ichiga oladi. ToBI tizimi kompyuterga asoslangan transkripsiyada foydalanishga mo'ljallangan.

TOBI transkripsiyasining soddalashtirilgan namunasi quyida keltirilgan. Ushbu misolda "biz osmonga qaradik" va "va bulutlarni ko'rdik" degan ikkita ibora bitta katta intonatsion iboraga birlashtirilgan; "osmonda" ko'tarilish va "bulutlarda" tushish mavjud: L * L * H- H * H * L - L%.

biz osmonga qaradik va bulutlarni ko'rdik. Oldingi tahlillar bilan taqqoslaganda soddaligi tufayli TOBI tizimi juda ta'sirli bo'lgan va boshqa bir nechta tillarni tavsiflash uchun moslangan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

Asosiy adabiyot

1.Fernando Turjillo (1980) .Ingliz fonetikasi va fonologiyasi.Kambrid universiteti matbuoti [P.25-26] 2. D.Jones. (1969). Prosodik tizimlar va ingliz tilidagi intonatsiya. London: Kembrij universiteti matbuoti. [S.10-11] 3. Armstrong, W. (1997). Intonatsiya (2-nashr). Kembrij: Kembrij universiteti matbuoti. [S.32-33] 4.G.Torsyev. (2002). Britaniya orollaridagi intonatsion o'zgaruvchanlik. Speech Prosody 2002 y., Aix-en-Provence. [S.343-346].

Qo'shimcha adabiyotlar

1.Karimov I.A.Chet tilini rivojlantirishni takomillashtirishni takomillashtirish bo'yicha PQ, (1875), 2014.
2.Mirziyoyev Sh.M.Chet tilni o'qitishning sifatini yanada takomillashtirish bo'yicha PQ (310), 2017 y.
3. A.C.Jimson.Ingliz tilini o'rganish.1990 [100-101-betlar].
4.D.Cristall.Inglizcha intonatsiya.1806 [S.42-43]

Veb-saytlar

1. <http://www.studfile.net>
2. <http://studopedia.com.ua>
3. <http://Wikipedia.org>
4. www.haskins.yale.edu
5. <http://lektcii.com>
6. <https://elibrary.ru>
7. window.edu.ru